

Er zit een nieuwe paus op de Stoel van Petrus. Het vertrek van de Duitser Joseph Ratzinger leidde tot een wekenlang durende mediahype, afgerond met zoetsappig commentaar op de Argentijnse jezuïet Jorge Bergoglio. De rooms-katholieke kerk staat onder zware druk. Het werd de 85 jarige Benedictus XVI allemaal teveel. Met zijn 76 jaren heeft Bergoglio een wat betere conditie en kan hij zich bestuurlijk en spiritueel mogelijk krachtiger doen gelden.

De aartsbisschop van Buenos Aires is dinsdag 19 maart 2013 geïnstalleerd als de plaatsbekleder van god op aarde. Vanuit een open jeep op het Sint Pietersplein zwaaide Franciscus I naar de duizenden toeristen, gelovigen, paters, nonnen en uit de hele wereld aangevlogen hoogwaardigheidsbekleders. Dat is weer eens wat anders dan de corrupte en decadente Alexander VI die zijn ambt in 1492 begon met het schouwspel van een stierengevecht op het Sint Pietersplein. Franciscus I predikt eenvoud, soberheid en aandacht voor de armen en de schepping. Het Vaticaan ligt onder vuur. Ook met de nieuwe paus zal dat zo blijven.

Absolute gehoorzaamheid

Jorge Mario Bergoglio is een jezuïet. Het is een constatering waarin een zeker ontzag en vrees doorklinken. De jezuïeten hebben hun sporen getrokken in de geschiedenis van de rooms-katholieke kerk, ze zijn geprezen en geducht.

Grote geleerden maakten er deel van uit, ze zijn de leraren geweest van beroemde personen. De katholieke elite stuurt haar kinderen naar de middelbare scholen van jezuïeten. Daar krijgen ze een intellectuele opvoeding, leren ze debatteren. Jezuïeten zijn scherpzinnig, maar ook scherp-slijpers die in sommige perioden van de geschiedenis andersdenkenden bijna letterlijk het vuur aan de schenen legden. De op 13 maart 2013 tot paus gekozen Argentijn behoorde tot deze in 1534 door de Spanjaard Ignatius van Loyola in Parijs opgerichte katholieke orde "Sociëteit van Jezus".

Als voormalig soldaat maakte Ignatius de absolute gehoorzaamheid tot de grootste deugd en kenmerkende eigenschap van de jezuïetenorde. Bij zijn dood in 1566 liet Ignatius een testament achter, waarbij hij in allerlei varianten de gehoorzaamheid voorhield. In die geest moet Jorge Mario Bergoglio zijn opgevoed, artikel 8: "Ik moet mij beschouwen als een lijk, dat noch wil noch gevoel heeft; als een klein kruis, dat men zonder moeite, naar deze of gene kant draaien kan, of als een staf van een grijsaard, welke deze naar goetvinden gebruikt en daar plaatst waar het hem het beste lijkt. Op deze wijze moet ik mij tot alles bereid laten vinden, waartoe de orde mij gebruiken wil, zonder tegen een beschikking bezwaar te maken."

Om het ambt van bisschop, kardinaal en paus te kunnen bekleden, heeft Bergoglio toestemming van zijn generaal-overste moeten verkrijgen. Formeel mag een jezuïet geen deel uitmaken van de

kerkelijke macht. Tegenover de macht van de paus in het Vaticaan staat die van de generaal-overste der jezuïeten. Deze hoogste leidinggevende wordt dan ook wel vrij naar de kleur van zijn toga "de zwarte paus" genoemd.

Videla-bewind

Bergoglio is een erudiet man die scheikunde en theologie studeerde. Hij is in 1969 tot priester gewijd. Van 1998 tot 2013 was hij aartsbisschop van Buenos Aires. We vergelijken hem even met zijn twee voorgangers. Afgezien van zijn laatste jaren maakte Paus Johannes Paulus II (1978-2005) een sportieve, stoere en stevige indruk. Benedictus XVI had een wat plechtstatige, onbeholpen en steile houding. Franciscus I oogt vroom, vriendelijk en volks. Dat maakt een sympathieke indruk. Zijn woorden, gebaren en uitdrukkingen worden door commentatoren gewikt en gewogen, uitvergroet, psychologisch geduid en religieus en sociaal geïnterpreteerd.

Maar we moeten hem in een groter geheel bezien, die van een historische beweging, een instituut, een continent, waardoor hij wordt gedragen en is gevormd. Bergoglio had een verantwoordelijke positie tijdens het beruchte Videla-bewind (1976-1983). We zien hem lachend op een foto naast generaal Videla. Het herinnert ons natuurlijk al te veel aan Jorge Zorreguieta, de vader van Maxima. Er wordt de nieuwe paus meteen het één en ander aangewreven, al is het maar zijn passieve houding tijdens de militaire dictatuur. Onderzoekers zullen blijven speuren naar zijn verleden. Het valt te voorspellen dat dit Franciscus tijdens zijn hele pontificaat zal blijven achtervolgen. De nog levende jezuïet die gemarteld is tijdens het Videla-bewind, en wat meer zou kunnen vertellen over de rol van Bergoglio, zit waarschijnlijk met een zwijgplicht in een klooster in Duitsland.

Influïstering

Bergoglio's bekommernis voor de armen en de aidspatiënten zal het beeld moeten opvijzelen. Al leeft hij mee met de armen, het blijft eigenaardig dat deze jezuïet zich naar de heilige Franciscus heeft genoemd (1182-1226), naamgever van de orde der Franciscanen. Paus Ignatius had meer voor de hand gelegen. Franciscus van Assisi deed daadwerkelijk iets voor de armen. Sprekend tegen bomen en vogels zou deze bedelmonnik bovendien met terugwerkende kracht een ecologisch jasje kunnen dragen.

Op de moderne mens mag Franciscus van Assisi de indruk maken van een vreemde vogel, het armoede-ideaal kwam direct uit zijn hart. Bij de jezuïeten wordt het van bovenaf streng voorgeschreven. Artikel 11 uit het testament van Ignatius: "In alles wat betrekking heeft op de armoede moet ik niets als mijn eigendom beschouwen, veeleer met betrekking tot alle dingen, die mij tot gebruik laten zijn, mij als een standbeeld gedragen, dat zich van zijn versiering zonder protest laat beroven." Het is een voorschrift voor een ascetische levenshouding. Het lijkt erop dat kardinaal Bergoglio de gelofte van Franciscus en het gebod tot armoede van Ignatius bij elkaar heeft gebracht. We merken het aan uiterlijkheden: hij woont in een klein flatje (waarschijnlijk volgestapeld met boeken), reist met het openbaar vervoer, heeft bij zijn eerste verschijning als paus een eenvoudig wit kleed aan in plaats van een kostbare rode mantel.

Er is geopperd dat Bergoglio een andere Franciscus in gedachten heeft gehad bij de naamgeving tot paus, namelijk Franciscus Xaverius (1506-1552). Deze missionaris - jezuïet die bij de eerste volgelingen van Ignatius van Loyola hoorde - maakte tienduizenden bekeringen in India, Ceylon, de Molukken en Japan. Hij is begraven in een kathedraal in Goa. Maar de paus liet weten dat een kardinaal hem tijdens het conclaaf in het oor fluisterde dat het om de armoede gaat. De eerste associatie van Bergoglio hierbij was Franciscus van Assisi. Gelovigen zullen het opvatten als de influistering door de Heilige Geest.

Stoottroepen

De jezuïeten zijn de geestelijk-militaire stoottroepen van de kerk, destijds bedoeld als strijders van de Contrareformatie. Ze zijn er in de tweede helft van de zestiende eeuw dan ook in geslaagd met harde hand het protestantisme in vooral Midden-Europa deels terug te draaien of een halt toe te roepen. Met de ontdekkingsreizen wonnen de jezuïeten nieuwe gebieden, buiten Europa, voor het katholicisme. Op een gegeven moment werden ze te voortvarend. Het doel begon de middelen te heiligen. Voor de protestanten gingen inquisitie, terreur en jezuïeten samenvallen. Roomser dan de paus en bedreigend voor Franse koningen en geestelijken, wisten dezen te bereiken dat de jezuïetenorde verboden was tussen 1773 en 1814.

Frederik de Grote van Pruisen en Catharina II van Rusland trokken zich overigens niets aan van dit pauselijk besluit. Van de kuisheid en gehoorzaamheid die de jezuïeten in het vaandel dragen, heeft een minderheid onder hen aantoonbaar de laatste decennia weinig waar gemaakt. Zij besmeurt het toch al van religieus fanatisme besmette orde. Kennelijk waren de intellectuele uitdaging en de sublimatie van seksuele gevoelens in liefde voor God niet meer bevredigend genoeg. Deze jezuïeten zijn vervallen tot de vleselijke zwakheden waaraan in eerdere eeuwen en tot aan de dag van vandaag ook andere kloosterorden bezweken. De orde wordt wereldwijd geplaagd door schandalen. De jezuïetenorde heeft in Duitsland ongeveer een miljard euro aan schadevergoeding moeten betalen vanwege seksueel misbruik van jongens.

Wantoestanden

Paus Franciscus verkondigde een duidelijke boodschap tijdens de eerste mis die hij in de Sixtijnse kapel opdroeg voor de 114 kardinalen die hem hadden gekozen tot Petrus' opvolger. Hij benadrukte dat de rooms-katholieke kerk duidelijk bij zijn wortels moet blijven en moderne verlokkingen weerstaan. Hij geeft de indruk alsof de nieuwe plaatsbekleder van Christus op aarde reageert op zijn in 1513 gekozen voorganger Leo X, de Medici-paus, die aantrad met de wereldse opmerking: "God heeft ons het pausdom geschonken, laten we er nu dus maar van genieten."

Wat is er veranderd in die vijfhonderd jaar? Het Vaticaan houdt de wereld een bekrompen moraal voor op allerlei levensdomeinen, een verbod aangaande abortus, gebruik van voorbehoedsmiddelen, homoseksualiteit, euthanasie, enzovoort. Het is hovaardig gelet op de wantoestanden in de rooms-katholieke kerk. Schoon schip maken in eigen kring is hard nodig, tegen de corruptie, in de Curie in Rome, tegen het seksueel misbruik van paters en priesters, compassie

tonen met de slachtoffers.

Lange weg

De twijfels grijpen je helemaal bij de keel tijdens het lezen van de harde uitspraak over de kerk in de magistrale studie *Stadhouders van Christus* van ex-priester en theoloog Peter de Rosa: "Het is tragisch maar waar: er bestaat een onmiskenbare schakel tussen de brandstapels, de kruisen, de pauselijke wetgeving, de pogroms en de gaskamers en crematoria van de nazi-dodenkampen." Voorts een citaat van John Julius Norwich uit zijn fascinerende overzichtswerk *De pausen. Een geschiedenis* (2011): "Al ruim een halve eeuw snakken progressieve katholieken naar een Kerk die met haar tijd meegaat. Met elke nieuwgekozen paus gloeide de hoop weer op dat er enige vooruitgang te boeken zou zijn op het punt van de toonaangevende hedendaagse kwesties: homoseksualiteit, contraceptie, het wijden van vrouwelijke priesters. En steeds opnieuw worden de vooruitstrevende gelovigen in deze hoop teleurgesteld. Soms leek de Kerk zelfs een stap terug te zetten. Nog op 15 juli 2010 vijzelde de Kerk het wijden van vrouwelijke priesters op tot de status van 'zware misdaad', en bombardeerde het daarmee tot één van de zwaarste vergrijpen in het canonieke recht, kerkrechtelijk gelijkgesteld aan kindermisbruik."

Gelet op zijn leeftijd kent paus Franciscus I de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie, al is het van op een afstand. De priesters die zich inzetten voor de armen en onderdrukten ondervonden grote tegenwerking vanuit de hiërarchie van de ultraconservatieve kerk in Zuid-Amerika. De radicale priesters vonden en vinden hun religieuze inspiratie en spirituele diepgang in de strijd voor sociale rechtvaardigheid. Alleen wanneer deze offervaardigheid wordt verbonden met de door Christus gepredikte naastenliefde kan het de kerk tegen de stroom van de secularisatie in misschien voor de wind gaan. Ik vrees dat er nog een lange weg te gaan is voor de Heilige Stoel.

Dit artikel verscheen oorspronkelijk op [Solidariteit](#)